

Apărarea Timișoarei în septembrie 1944 împotriva trupelor germane. Evreii parasesc in panica orasul.

In 23 august 1944 Romania a intors armele impotriva Germaniei hitleriste si s-a alaturat fortelor sovietice. Masurile antisemite au fost imediat anulate, spectrul deportatiei a fost inlaturat. Armata germana era in retragere, dar linia frontului trecea prin Timisoara si exista primejdia ca nazistii sa ocupe orasul, chiar daca numai temporar. Martori oculari ai acelor vremuri povestesc cum au trait acele zile.

Tomi Laszlo, n. 1925

Am facut parte din cei care nu s-au refugiat din Timisoara, ci au ramas in oras in acele zile, astfel ca am avut ocazia sa fiu martor ocular la o parte din evenimente iar despre ansamblul evenimentelor am avut informatii de la diferite persoane care au participat la luptele respective (ofiteri si subofiteri din unitatea care s-a ocupat de pregatirea militara a elevilor dela Politehnica). Din cele aflate de mine atunci si in perioada cat am fost elev la scoala militara de la Politehnica rezulta ca evenimentele au decurs intr-un mod diferit de versiunea prezentata pe acest [blog](#) care citeaza probabil versiunea oficiala.

Afland de apropierea unitatilor germane care inaintau dinspre Moravita, comandamentul local a mobilizat pe toti militarii aflati in oras, in parte unitatea de instructie de la Politehnica si in parte personal necombatant. Ei s-au asezat in pozitie de aparare la intrarea din calea Sagului inarmati doar cu o mitraliera si cu un tun antitanc. In acelasi timp au anuntat telefonic unitatile sovietice care se aflau la acea ora in Caransebes cerand sa inainteze rapid spre Timisoara.

Ostasii romani, foarte putini la numar, au primit trupele germane cu salve de mitraliera si de tun obligandu-le sa se opreasca pentru moment nestiind ca au in fata un grup foarte mic de ostasi. A urmat un schimb de focuri care a durat cam o ora dar care a fost suficient sa retina pe nemti. Soldatii romani s-au comportat intr-un mod eroic. Intre timp unitatea sovietica a reusit sa ajunga din Caransebes si sa intre in lupta cu trupele germane preluand apararea orasului.

Am facut parte din grupul de tineri care au primit pe sovietici si i-au condus spre calea Sagului. Sovieticii au sosit cu 52 camioane Studebaker, cate 15-20 de soldati in fiecare camion fiind inarmati cu totii cu pustile mitraliera bine cunoscute. Fiecare camion avea atasat cate un tun

antitanc. Era deci o unitate combatanta serioasa care a intrat imediat in lupta degajand micul grup de ostasi romani.

Confruntarea a continuat timp de trei zile cu participarea activa a bateriei de tunuri de 150 mm de la Politehnica care tragea peste oras cu mare precizie provocand pierderi serioase germanilor. Dupa trei zile au sosit unitati de intarire sovietice care au obligat unitatile germane sa se predea.

Nu e pentru prima oara ca evenimente istorice sunt descrise in documentele oficiale altfel decat cum s-au petrecut in realitate.

In descrierea bombardamentelor pe [situl oficial al Primariei Timisoara](#) apar de asemenea numeroase erori.

Aliatii au bombardat numai de doua ori, intai a fost bombardamentul de noapte cu bombe incendiare care a facut pagube foarte serioase in zona din jurul garii iar apoi a fost bombardamentul de zi - intr-un singur val de cca 70 avioane - care au aruncat bombe de 250 kg in genul numit atunci "cover". Coverul a cuprins gara din Josefin si cartierul industrial din jurul garii, ultimele bombe ajungand pana in cetate. Astfel a fost distrus complet blocul familiei Perlstein din bvd Republicii si adaposturile antiaeriene din curtea spitalului militar unde am lucrat si eu in cadrul unui detasament de munca obligatorie (un grup de cca 30 persoane au murit in acel adapost intre care si un bun prieten, Gheorghe Amigo). Distrugerile din acea zi au fost foarte mari, cladirea garii a fost complet distrusa, gara n-a functionat mai multe zile si o parte a fabricilor din acea zona au ramas distruse definitiv.

Eu am facut parte din echipele de salvare si de curatire a daramatorilor.

Din fericire in timpul raidurilor am fost departe de "cover", dar fiind intr-un adapost deschis am putut sa vad si sa numar avioanele care ne-au bombardat in timpul zilei.

In perioada septembrie-octombrie 1944 avioane germane au facut o serie de incursiuni impotriva orasului si a imprejurimilor. La inceput a venit cate un avion de vanatoare care a mitraliat in lungul pietii din Josefin si in lungul altor strazi iar mai tarziu au efectuat un bombardament de noapte dar care n-a facut multe pagube caci au aruncat putine bombe si de calibru mic.

Dupa ce sovieticii au amplasat in apropiere escadrile de avioane de lupta, avioanele germane au disparut.

Tomi Laszlo

Email: rolto@netvision.net.il

Urmatoarele marturii sunt extrase din volumul în pregătire *Destine evreiești la Timișoara. Din anii 1930 până azi*, de Getta Neumann și Smaranda Vultur

Annie Hammer, născ. Kincs, n. 1920

... am auzit vestea mare în 23 august 1944.

Bucurie mare, dar și teamă: Ce va aduce ziua de mâine? Armata germană era în retragere, trupele nemțești erau în Iugoslavia, teama era că vor veni, se vor răzbuna.

La începutul lui septembrie, armata germană era în Serbia, aproape de Timișoara. În căruțe, cum am putut, am pornit spre Lugoj. Noaptea,

în drum, ne-am ascuns într-un sat într-un grajd și dimineață am ajuns la Lugoj. Eu am fost cu fratele meu, părinții erau deja acolo. Am stat la cunoscuți. Nesiguranța era tot mare, dar peste câteva zile au apărut tancurile sovietice. În sfârșit, ne-am simțit în siguranță.

Alon Gal (Andrei Weiss) n. 1938

Războiul a ajuns și la Timișoara, dar cele câteva bombardamente izolate au fost pentru mine ca o aventură. În nopțile când era alarmă, tata și un vecin de-al nostru mă puneau într-o pătură și mă duceau într-un adăpost săpat în grădina casei, căci nu aveam pivniță. Eu mă trezeam în pătură, în groapa aceea și îmi imaginam că sunt într-o poveste captivantă. După 23 august 1944, când germanii

erau în retragere, controlul asupra Timișoarei a trecut de vreo două ori de la ruși la germani și înapoi. În perioada asta noi ne-am refugiat, ceea ce pentru mine a fost un fel de vilegiatură. Asta este una din amintirile care mi s-au întipărit adânc în memorie. Dimineața am ieșit cu două valize la bulevardul Take Ionescu care era aproape de strada noastră, strada

Semenic. Am oprit o căruță țărănească cu care am ajuns la Topolovăț, la Recaș, în tot felul de sate, prima ocazie pentru mine să văd un sat. Era în '44, în septembrie, după ce România s-a alăturat Armatei Roșii. Am dormit într-un hambar în care se usca tutun și am văzut animale de fermă. Și asta a fost pentru mine o aventură. De două ori ne-am refugiat așa, o dată într-un tren care a fost mitraliat de nemți din avion, însă nimeni nu a fost rănit. Am auzit doar gloanțele pocnind pe acoperișul vagoanelor și atunci trenul s-a oprit și am cumpărat lubeniță de la țărani și am mâncat. (râde) Toate acestea au fost pentru mine vacanțe, așa că am numai memorii plăcute din război. Țin minte când a fost proclamată pacea și am auzit sirena fabricii, fabrica ILSA era nu departe de casa noastră, iar mama mi-a explicat că de acum o să fie pace. Eu nu știam ce e pacea, atunci mama mi-a explicat că nu o să mai fie alarme și o să fie mult mai bine, totul o să fie mai bine. Eu nu prea înțelegeam ce poate fi mai bine decât cum a fost...

Arnold Junger, n. 1927

... eu am fost de față în oraș când aviația germană a aruncat bomba pe Catedrală, eram în centrul orașului și am văzut explozia. La un moment dat s-a apropiat de Timișoara dinspre Belgrad o brigadă de tancuri germane ca să ocupe orașul. Majoritatea evreilor din Timișoara s-au urcat pe tren și au tras o fugă către Lugoj că acolo deja intraseră rușii. Ce s-a întâmplat cu mine? Eu eram în Iosefin la o mătușă de-a mea. Eram cu bicicleta, eram îmbrăcat așa cum sunt acuma: pantaloni scurți, cămașă și aveam un ceas Doxa pe mână. Când s-a răspândit zvonul cu venirea nemților și plecarea evreilor, eu m-am urcat pe bicicletă să fug acasă. Asta era la celălalt capăt al orașului. Când am ajuns acasă, am găsit pe ușă un bilet: *Ali, am plecat la Lugoj, vino după noi.* Ce să fac? M-am urcat

pe bicicletă și am mers, mers, mers, între timp aviația germană bombarda linia ferată la Topolovăț și la Recaș, astea sunt două sate în drum înspre Lugoj. Și eu merg, merg înainte, odată apare în față o tanchetă rusească și un ofițer călare. Asta era avangarda rușilor care veneau din Lugoj spre Timișoara. Merg mai departe. 50 de kilometri. Merg, merg, merg și la un moment dat vin căruțe de tot felul, mașini, Studebaker americane cu ruși, toți veneau dinspre Lugoj spre Timișoara. Ajung cu bicicleta la Lugoj. Unde să te duci la Lugoj? Te duci la templu. Merg într-un templu, am găsit părinții și când m-au văzut, și nu numai părinții, ci și alții, au strigat: "Cum ai ajuns tu aici și cu ceasul încă pe mână?" (*râde*)

Noiembrie 2012, Haifa

Zsuzsi Stahl, n. 1939

În timpul războiului, când erau bombardamente, mergeam jos în adăpost, nu un adăpost propriu-zis, ci o pivniță cu lemne. Niciodată nu am dormit în pat. Părinții aveau o vană de rufe mare unde seara îmi făceau baie, mă spălau și îmi făceau cozile, că aveam părul foarte lung. Eram îmbrăcată de ieșit din casă, nu în pijama și dormeam în această vană. Când suna alarma, dacă tata nu era acasă, mă lua mama cu unchiul meu sau cu mătușa, că toți am locuit în același apartament, și mă duceau jos în adăpost. Una din clipele de haz în timpul bombardamentului a fost că proprietăreasa, doamna Marschal, o femeie micuță și slabă, era atât de speriată de bombardament, că și-a pus vailingul, un fel de lighean în care de fapt se spălau vasele, pe cap și cu asta pe cap a venit jos în pivniță. Îmi va rămâne toată viața în fața ochilor cum a apărut ea cu ligheanul acela pe cap! (*Râde*)

Chiar și în momentele de primejdie ai fost în stare să râzi!

Eram copil, pentru mine era o joacă. Singurul lucru ce l-am priceput era că trebuie să mă feresc când este alarmă. Părinții m-au învățat să mă ascund sub casa scărilor, deci cum coboram pe trepte, sub scară, acolo eram oarecum ferită. În locuința noastră a căzut o bombă incendiară și

unchiul și tatăl meu au stins focul, dar pe urmă, dacă s-a reparat și ce s-a făcut, eu nu mai țin minte, însă adăpostul nu se mai putea folosi. Atunci ni s-a aprobat să mergem pe strada Văcărescu, după colț de la noi, era o casă cu o curte enorm de mare cu un adăpost sub pământ, unde încăpeau foarte mulți oameni. Toți am ajuns acolo, cei din casa respectivă și noi, din casa noastră și din alte case. Erau tot felul de oameni, și în vârstă și mai tineri, vorbeau, discutau, povesteau bancuri. Crezând că eu dorm, au povestit diferite bancuri cu multe înțelesuri pe care eu a doua zi le-am repetat la bunica mea. Bunica a fost îngrozită, cum de nu au grijă ce vorbesc în fața copilului!

Tot acolo, în acest adăpost, într-una din nopți, am început să-i plâng lui tata că mie îmi trebuie pipi și că trebuie să fac pipi. Nu a avut încotro, a trebuit să urce cu mine, să iasă din adăpost și să mă pună acolo, lângă un copac, să fac pipi. Spre norocul tuturor, pentru că toata casa respectivă și curtea au fost bombardate și dacă eu nu ieșeam, cu toții ardeam acolo în adăpost.

Cum cu toții? Și ceilalți au ieșit?

Nu, dar tata a putut să vadă ce s-a întâmplat, a spus la toată lumea să iasă de acolo, că o să ardă. A avertizat lumea și toată lumea a ieșit afară, așa că nu au fost victime.

De ce depinde viața omului...

Peter Freund, n. 1936

... în '44 când au venit rușii în țară, nemții fugeau de ruși. Era un zvon că vor trece prin Timișoara nemții și că vor omorî toți evreii. Și toți evreii s-au refugiat la Lugoj. Familia mea a decis că eu, fiind mic - ar fi trebuit să mă ducă în spate - să fiu lăsat la Timișoara, la vecinul nostru neamț, Herr Daniel, un om foarte cumsecade. Noi locuim încă la sanatoriu și dacă mergeți spre

Poșta Mare, în clădirea următoare stătea domnul Daniel. Toată lumea știa că el avea un fiu, dar fiul său fiind în armata germană, a rămas în Rusia. Și atunci el a scos toate fotografiile cu acest fiu și a pus fotografiile ale mele, ca și cum aș fi fost fiul lui. Și de fapt ar fi mers, pentru că, deși sunt evreu, eu nu sunt circumcizat. Tatăl meu a fost medic în Germania și a trebuit să se refugieze de acolo și n-a vrut să mă circumcidă; știa prea bine că absența prepuțului servește la nașiști ca o carte de identitate a evreilor. Și deci aș fi putut trece drept creștin.

Cum știți, nemții nu au venit în Timișoara, au venit rușii în schimb. Gara a fost bombardată și de la Ascar se vedeau flăcările. Părinții au ajuns la Lugoj și bunica a văzut că nu m-au adus și pe mine și l-a dat afară pe taică-meu: „Măi, să-ți fie rușine! Ai lăsat copilul acolo! Și ce dacă e la un neamț, o să faci un mic efort și te duci după el.” Asta i-a spus și l-a trimis la Timișoara. Și-a venit înapoi și eu mă jucam pe stradă, plouase și eu mă jucam cu bărci din hîrtie de ziar. „Ce faci pe stradă? Dacă vin nemții?!” „Tăticule, n-au venit nemții, au venit deja rușii, sunt aici!” Taică-meu a vrut să vadă dacă apartamentul e-n ordine, a încuiat și am așteptat seara. (...) Am mers până la Freidorf pe jos și când am ajuns, la miezul nopții a fost un tren spre Lugoj; era la sfârșitul lui august sau în septembrie. Am mers cu un vagon de animale... Au durat, cei șaiszeci de kilometri până la Lugoj, șase ore! Am ajuns la Lugoj, bunica fusese dată afară din casa în care locuise atunci cînd a fost deportat unchiul meu și acum locuia lîngă gară, își cumpăraseră o casă acolo. Am ajuns și abia am mâncat micul-dejun că au început să sune sirenele. Am mers în adăpost; atunci a fost cea mai severă bombardare a Lugojului din tot războiul. Toată strada unde stătea bunica a fost distrusă, mai puțin două case, a bunicii și casa de vizavi. Noi ne-am refugiat de la Timișoara și am prins cea mai teribilă bombardare a Lugojului!

Fragment din interviul realizat în 2007 de Smaranda Vultur, publicat în revista *Orizontul* în 2008. Interviul va fi publicat în volumul în pregătire *Destine evreiești la Timișoara. Din anii 1930 până azi* de Getta Neumann și Smaranda Vultur .